

บทวิจารณ์หนังสือ

นิเวศวิทยากับศาสนา : จิตวิญญาณเชิงนิเวศในมุมมองต่างวัฒนธรรม
(Ecology and Religion: Ecological Spirituality
in Cross-Cultural Perspective)

ปิยะมาศ ใจไผ่¹

- ผู้เขียน : David Kinsley (เดวิด คินส์ลีย์)
ผู้แปล : ลภาพรรณ ศุภมันตรา
บรรณาธิการ : เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว, เนาวนิจ สิริผาดิวิวัฒน์ และ ณ์ัฐพล
วังวิญญู
สำนักพิมพ์ : สวนเงินมีมา พิมพ์เมื่อ ตุลาคม พ.ศ. 2551
จำนวน : 481 หน้า

¹อาจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แนวคิดทางด้านนิเวศวิทยาแต่เดิมมีการอธิบายในขอบข่ายของวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญซึ่งขาดมิติทางด้านจิตวิญญาณ จนกระทั่งมีนักคิดทางด้านนิเวศวิทยา ปรัชญา และศาสนา ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาในมุมมองที่แตกต่างออกไป อันเนื่องมาจากวิกฤติทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นอิทธิพลสำคัญในการตั้งคำถามกับโลกทัศน์และชีวิตทัศน์แบบสมัยใหม่ โดยนำเสนอผ่านมุมมองที่มีมิติของศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะนิเวศวิทยากับศาสนาในอเมริกาเหนือปัจจุบัน ซึ่งในหนังสือจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

ส่วนที่ 1 วัฒนธรรมพื้นเมืองในโลกตะวันตก

ตั้งแต่เนื้อหาบทที่ 1 ถึงบทที่ 4 อธิบายถึงรายละเอียดของ มิสต์สซินี ครีศาสนาชนเผ่าพื้นเมืองออสเตรเลีย ที่ให้ความหมายของการล่าในฐานะพิธีกรรมทางศาสนาอย่างหนึ่ง ในขณะที่ศาสนาของชาว อะบอริจินได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงผ่านการมองมุมมองมนุษยวิทยาเรื่องอัตลักษณ์ของสัตว์/พืชว่า มนุษย์ก็คือสัตว์และพืชที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่อกัน ส่วนชาวไอ누และชาวโคยุกอนมีความเชื่อว่าธรรมชาติมีพลังอำนาจที่จะให้พรแก่มนุษย์ผู้ที่เคารพเท่านั้น และแก่นความคิดเชิงนิเวศของศาสนาชาวอเมริกันพื้นเมือง ที่มองว่าการล่าเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมนุษย์ต้องกระทำบนพื้นฐานของความเคารพสัตว์ที่ถูกล่า นั่น อีกทั้งยังเชื่อว่าทุกสิ่งในธรรมชาติมีพลังอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมนุษย์ควรตระหนักถึงความสัมพันธ์ต่อธรรมชาติในฐานะกระกระยาวนานการเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ส่วนที่ 2 ธรรมเนียมศาสนาเอเชีย

ตั้งแต่บทที่ 5 ถึงบทที่ 7 จะอธิบายถึงแก่นความคิดด้านนิเวศบนพื้นฐานศาสนาตะวันออก ได้แก่ ศาสนาฮินดู ศาสนาของจีน และศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่สำคัญของเอเชียและมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์และ ชีวิตทัศน์ของชาวเอเชีย

ทั้งหลาย โดยเฉพาะในแง่ของการมองและปฏิบัติต่อธรรมชาติรวมถึงชีวิตอื่นๆ เริ่มจากศาสนาฮินดูที่มองว่าโลก/จักรวาลมีชีวิตซึ่งมีการอธิบายไว้ในคัมภีร์พระเวทเกี่ยวกับปุรุชะ (Purusa) กับการสร้างโลก แนวคิดเรื่องแผ่นดิน หรือ ปฐวี (Prithivi) ในนามของเทพผู้ยิ่งใหญ่ และภารตะ-มา (Bharat-ma) มารดาแห่งอินเดีย ซึ่งถือว่าอนุทวีปอินเดียเป็นเทพีผู้ปกป้องและเลี้ยงดูบุตรของตน และมองในแนวคิดเรื่องการเข้าใจตนเอง (Self realization) ว่าคือสิ่งเดียวกับการเข้าใจองค์ภาพของโลกภายนอก ส่วนศาสนาของจีนมองจักรวาลว่ามีความสมบูรณ์และประสานกลมกลืนซึ่งประกอบด้วยพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความต่อเนื่อง ความเป็นองค์รวม และความมีพลวัต ที่มองความจริงมีการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของเต๋า และมนุษยนิยมเชิงจักรวาล (Cosmic Humanism) แบบขงจื้อ ส่วนในพุทธศาสนาเน้นหลักการเชิงนิเวศไปที่หลักอหิงสา คือการไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย และกระทำการรุนแรงอันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย รวมถึงหลักการอิงอาศัยกันและกันที่ปรากฏทั้งในพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน มีนัยถึงความรับผิดชอบต่อชีวิตอื่นๆ และทุกการกระทำจะส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นเสมอ หลักปฏิจางสมุปบาทอิจทัปปัจจยตานี้นำไปสู่พื้นฐาน อันหนักแน่นของพุทธมหายานนั่นคือ อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ที่ก่อให้เกิดท่าทีเชิงเกื้อกูลช่วยเหลือกัน และการช่วยเหลือสรรพชีวิตนี้เป็นหนทางสู่การรู้แจ้ง

ส่วนที่ 3 ภูมิหลังของการถกเถียงอภิปรายร่วมสมัยว่าด้วยนิเวศวิทยากับศาสนา

ตั้งแต่บทที่ 8 ถึงบทที่ 11 นำเสนอข้อขัดแย้งของศาสนาคริสต์ที่เป็นภัยเชิงนิเวศ ที่มองว่าการครอบครอง ควบคุมธรรมชาติ การยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และการทำให้ธรรมชาติไม่ศักดิ์สิทธิ์เริ่มต้นจากเนื้อความในคัมภีร์ไบเบิล และในขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นถึงมุมมองอีกด้านหนึ่งของศาสนาคริสต์ที่รับผิดชอบ เชิงนิเวศด้วย จากนั้นอธิบายถึงธรรมชาติที่เสื่อมมนต์ขลังในทศวรรษสมัยใหม่ที่วิเคราะห์โลกทัศน์แบบมนุษยศูนย์กลาง ผ่านทศนะเบคอน (Francis Bacon

1561-1626) เดส์การ์ตส์ (René Descartes 1596-1650) และ นิวตัน (Isaac Newton 1642-1727) จากนั้นปิดท้ายส่วนที่ 3 ด้วยการนำเสนอแนวคิดจิตวิญญาณเชิงนิเวศของนักคิดที่มีอิทธิพลในด้านนิเวศวิทยาและนิเวศปรัชญาตะวันตก ผ่านนักคิด 3 ท่าน คือ ธอโร (Henry David Thoreau) มัวร์ (John Muir) และลีโอโพลด์ (Aldo Leopold) ทั้งสามท่านเน้นย้ำเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงอยู่ในธรรมชาติ มองว่าธรรมชาติมีชีวิต มีองค์ประกอบ และสมควรได้รับความเคารพในทางศีลธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดกลุ่มเคลื่อนไหวเช่น กรีนพีซ (Green Peace) ขบวนการเอิร์ธ เฟิร์ส (Earth First) สตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) และงานเขียนของนักเทววิทยารุ่นหลัง เช่น แซลลี แมคเฟก (Sally McFague) และแมทธิว ฟอกซ์ (Mathew Fox) เป็นต้น

ส่วนสุดท้าย ส่วนที่ 4 การถกเถียงอภิปรายร่วมสมัยเกี่ยวกับนิเวศวิทยาและศาสนา

ตั้งแต่บทที่ 12 ถึงบทที่ 17 อธิบายถึงแนวคิดทางเทววิทยาเชิงนิเวศร่วมสมัย สิทธิสัตว์และจริยธรรมด้านนิเวศวิทยา นิเวศวิทยาแนวลึกของ อาร์เน นาสส์ เป็นแนวคิดใหม่ที่ผสานแนวคิดทางนิเวศวิทยาและปรัชญาโดยเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางสู่การเอาชีวิตเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการเคลื่อนไหวด้านนิเวศต่างๆ รวมถึงสตรีนิยมเชิงนิเวศที่มองในกรอบของการชุดรีดประโยชน์จากธรรมชาติกับผู้หญิง และในบทสุดท้ายกล่าวถึงสี่นักวิสัยทัศน์ทางนิเวศที่มีการนำเสนอแนวคิดเชิงจริยศาสตร์ ในประเด็นที่แตกต่างกันของนักคิดทั้ง 4 ท่านต่อการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน ข้อดี ข้อเสีย ของแนวความคิดต่างๆ ที่จะสามารถนำมาปรับใช้ในโลกยุคปัจจุบันได้

หนังสือเล่มนี้จักเป็นประโยชน์ต่อทั้งแวดวงปรัชญา แวดวงศาสนา เทววิทยา และมานุษยวิทยาอย่างมาก เพราะแนวคิดที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้มีการชี้ให้เห็นถึงแง่มุมที่หลากหลายและพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาเชิงศาสนาและนิเวศวิทยาเชิงปรัชญา รวมถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับ

นิเวศวิทยาร่วมสมัย ทั้งนี้ผู้แนะนำหวังว่าผู้อ่านจะเกิดกระบวนการถอดรื้อกระบวนการทัศน์ที่ครอบงำได้ไม่มากนักน้อย ส่วนสิ่งที่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้มุ่งหวังคือการฟื้นคืนพลังของจารีตทางศาสนาที่สามารถจัดการกับวิกฤติทางนิเวศวิทยาร่วมสมัยได้โดยตรงและอย่างสร้างสรรค์